

ลักษณะทางนิเวศวิทยาและคุณค่าทางโบราณคดี-ประวัติศาสตร์ ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสาละวิน

วีรวัฒน์ ธีรประสาธน์
มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ

มีนาคม 2546

บทนำ

แม้ว่าพื้นที่ธรรมชาติในหลายส่วนของโลกได้รับการประกาศเป็นพื้นที่อนุรักษ์ทั้งในรูปของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า อุทยานแห่งชาติ เขตห้ามล่าสัตว์ป่า วนอุทยาน พื้นที่ชุ่มน้ำ และอื่นๆ แล้วก็ตาม แต่ก็ไม่ใช่หลักประกันอันแน่นอนว่าพื้นที่อนุรักษ์เหล่านี้จะอยู่รอดปลอดภัย ผู้มีอำนาจและอิทธิพลทางการเมืองจำนวนมากไม่น้อยที่ยังไม่ยอมรับหลักการของการอนุรักษ์ และมุ่งหวังที่จะดักตวงเอาผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อนุรักษ์ ในรูปของการทำลายสภาพเดิมอยู่เสมอ เช่น การสร้างเขื่อนเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าและการชลประทาน การตัดถนนเข้าสู่เขตป่า การสร้างฐานปฏิบัติการทางทหาร ตลอดจนกิจการด้านธุรกิจ เช่น สนามกอล์ฟ โรงแรม รีสอร์ท ประทานบัตรเหมืองแร่ เป็นต้น

และจากการที่ประเทศไทยตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ประมาณ ๕ องศาเหนือ ขึ้นไปจนถึงเส้นรุ้งที่ ๒๑ องศาเหนือ ทำให้มีความผันแปรในด้านภูมิศาสตร์ และสภาพภูมิประเทศอย่างกว้างขวาง ซึ่งเป็นตัวกำหนดให้ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่ามีความหลากหลายแตกต่างกันไปในแต่ละส่วนของพื้นที่ประเทศ ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีพื้นที่อนุรักษ์กระจายครอบคลุมทั่วทุกสภาพของสังคมสิ่งมีชีวิต เพื่อก่อให้เกิดความเชื่อมั่นได้ว่าสามารถอนุรักษ์พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ป่าไว้ได้โดยสมบูรณ์

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสาละวินประกาศขึ้นเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ป่า ทางซีกตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศเอาไว้ให้ได้ ซึ่งพืชและสัตว์ป่าในพื้นที่ส่วนนี้ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากเทือกเขาหิมาลัย และสหภาพพม่า จึงทำให้มีชนิดพันธุ์จำนวนมากน้อยแตกต่างไปจากแหล่งอื่นของประเทศ นอกจากนี้พื้นที่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสาละวินยังคงมีสภาพสมบูรณ์และได้รับอิทธิพลจากภายนอกน้อยที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศ สมควรที่จะปกป้องรักษาไว้เพื่อลูกหลานในอนาคต

ประวัติศาสตร์ของป่าสาละวิน

พื้นที่ป่าสาละวินเคยเป็นป่าสัมปทานเพื่อการทำไม้มาก่อน โดยรัฐบาลได้ให้สัมปทานทำไม้แก่บริษัทอีสเอเชียติก ซึ่งเป็นบริษัทต่างประเทศ ในระหว่างปี พ.ศ.๒๔๕๐-๒๔๕๒ โดยต้องเสียค่าต่อให้แก่เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ การทำไม้ในขณะนั้นเลือกตัดเฉพาะไม้สักขนาดใหญ่ การนำซุงไม้สักออกจากป่าใช้วิธีล่องแพลงมาตามลำน้ำสาละวิน ผ่านเข้าไปยังดินแดนสหภาพพม่า ต่อมาสัมปทานทำไม้ได้เปลี่ยนมือจากบริษัทอีสเอเชียติกไปสู่อังกฤษบอมเบย์เบอร์มาในช่วงปี พ.ศ.๒๔๕๓ จนถึงปี พ.ศ.๒๔๗๖

เนื่องจากการทำไม้ในอดีตใช้วิธีเลือกตัดเฉพาะไม้สักขนาดใหญ่ จึงทำให้สภาพป่าไม้ทรุดโทรมมาก และฟื้นตัวกลับคืนสภาพความสมบูรณ์ได้อย่างรวดเร็วภายหลังสัมปทานทำไม้หยุดลง ต่อมารัฐบาลได้กำหนดนโยบายให้องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.) ผูกขาดการทำไม้สักออกจากป่าแต่เพียงผู้เดียว ออป.จึงได้รับสัมปทานป่าผืนนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๐๔ เพื่อทำไม้สักที่ได้ขนาดออกจนถึงปี ๒๕๐๙ และหลังจากการทำไม้สักโดย ออป.ผ่านพ้นไปแล้ว กรมป่าไม้เห็นว่ายังมีได้กระยาเลยที่มีราคาอีกจำนวนมาก จึงให้สัมปทานทำไม้กระยาเลยแก่เอกชน คือ เจ้าวัฒนา โชตนา และเจ้าอาภรณ์ สุวรรณสิงห์ บริษัทแม่สองสอนทำไม้ รวมทั้งองค์การทหารผ่านศึกด้วย

แม้ว่าจะผ่านการให้สัมปทานทำไม้มาหลายครั้ง แต่ป่าสาละวินก็ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์กว่าป่าผืนอื่นๆ และด้วยเหตุที่ป่าแห่งนี้มีภูมิประเทศเป็นภูเขาสลับซับซ้อนต่อเนื่องกับเทือกเขาตะนาวศรี เป็นต้นน้ำลำธารที่สำคัญ มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่หนาแน่น ทำให้ราษฎรในอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เรียกร้องให้รัฐบาลกำหนดมาตรการรักษาผืนป่าแห่งนี้

ในปี พ.ศ.๒๕๒๑ ได้มีพระราชกฤษฎีกาประกาศพื้นที่ป่านี้จำนวน ๓๔๓,๗๕๐ ไร่ หรือ ๕๕๐ ตารางกิโลเมตร ให้เป็นเขตพื้นที่รักษาพันธุ์สัตว์ป่า ชื่อว่า "เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสาละวิน" และในปี พ.ศ.๒๕๒๖ กรมป่าไม้ได้ผนวกพื้นที่ป่าที่ติดต่อกันเข้าเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเพิ่มเติมอีก ๒๐๓,๑๒๕ ไร่ หรือ ๓๒๕ ตารางกิโลเมตร จึงทำให้เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสาละวินมีพื้นที่ทั้งหมดรวม ๕๔๖,๘๗๕ ไร่ หรือ ๘๗๕ ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลแม่คง และตำบลเสาหิน อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสาละวิน ประกอบด้วยเทือกเขาสูงชันสลับซับซ้อนภายในเทือกเขาตะนาวศรี มียอดเขาที่สำคัญ เช่น ดอยขุนแม่หม้อ ดอยผาตั้ง ดอยกองสุ่ม ดอยเกาะแม่ลู และดอยขุนกองใหม่ ซึ่งเป็นยอดสูงสุดของพื้นที่ คือ ๑,๑๓๐ เมตร จากระดับน้ำทะเล ความสูงเฉลี่ยของพื้นที่อยู่ที่ ๕๐๐-๘๐๐ เมตร จากระดับน้ำทะเล จุดต่ำสุดอยู่บริเวณสบแวงริมแม่น้ำสาละวิน ซึ่งสูงเพียง ๗๐ เมตร จากระดับน้ำทะเล

ลักษณะของพื้นที่จะลาดจากทิศเหนือลงสู่ทิศใต้และทิศตะวันตก มีแม่น้ำสายสำคัญ คือ แม่น้ำสาละวิน กั้นเขตแดนด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ นอกจากนั้นยังมีลำห้วยอีกหลายสายซึ่งไหลลงสู่แม่น้ำสาละวิน สายสำคัญและมีขนาดใหญ่ ได้แก่ ห้วยแม่แต๊ะหลวง บริเวณตอนกลางของพื้นที่ และห้วยแม่แวงบริเวณตอนใต้ของพื้นที่

สภาพภูมิอากาศ

ป่าสาละวินตั้งอยู่ในสภาพภูมิอากาศแบบกึ่งเขตร้อน มีช่วงฤดูหนาวแยกเป็น ๓ ฤดู คือ ฤดูหนาว อยู่ในระหว่างเดือนพฤศจิกายน ถึงต้นเดือนกุมภาพันธ์ เป็นช่วงที่พื้นที่ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งพัดมาจากใจกลางทวีปเอเชีย ทำให้อากาศค่อนข้างเย็น-เย็นจัด อุณหภูมิต่ำสุดในเดือนกุมภาพันธ์วัดได้ ๑๒.๙ องศาเซลเซียส

ฤดูร้อน อยู่ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนเมษายน อากาศจะร้อนจัด อุณหภูมิสูงสุดในช่วงเดือนเมษายนวัดได้ถึง ๓๘.๐ องศาเซลเซียส

ฤดูฝนอยู่ในช่วงเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนตุลาคม อิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้จากทะเลอันดามัน ได้พัดพาเอาฝนเข้ามาสู่พื้นที่ ทำให้มีฝนค่อนข้างชุก ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่อปี ๑,๒๓๐.๒ มิลลิเมตร มีปริมาณสูงสุดในเดือนสิงหาคม วัดได้ ๒๔๓.๒ มิลลิเมตร

ในช่วงหน้าฝนระดับน้ำในลำน้ำสาละวินจะเพิ่มขึ้นมาก ซึ่งเกิดจากฝนที่ตกในพื้นที่ที่มีปริมาณมาก และเนื่องจากในลำน้ำมีโขดหินและเกาะแก่งอยู่ทั่วไป ลำน้ำมีลักษณะค่อนข้างชัน จึงทำให้กระแสน้ำในแม่น้ำสาละวินไหลเชี่ยวจัด ยากแก่การเดินทางตามลำน้ำตลอดทั้งสาย

พื้นที่ป่าสาละวินมีส่วนช่วยสร้างความชุ่มชื้นให้แก่พื้นที่ส่วนอื่นในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณอำเภอแม่สะเรียง ป่าสาละวินทำให้มีฝนตกมากขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำอื่นที่ต่อเนื่องกัน เช่น ลำน้ำแม่ยวมซึ่งเป็นเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชีวิตของชาวแม่สะเรียงทั้งอำเภอ

นอกจากนั้น ป่าสาละวินยังช่วยลดกำลังแรงของลมมรสุมที่พัดมาจากทะเลอันดามัน ซึ่งแนวทางลมจะผ่านอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน และอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้ทั้ง ๒ อำเภอ ไม่ได้รับอันตรายจากลมพายุ และทำให้มีฝนตกชุก

สภาพทางธรณีวิทยาและปฐพีวิทยา

สภาพทางธรณีวิทยาในพื้นที่ป่าสาละวินโดยทั่วไปเป็นหินปูนผสมหินทราย และบางส่วนเป็นหินเชลล์ จากแผนที่แสดงสภาพทางธรณีวิทยาของประเทศไทย โดย Jevanaphet (๑๙๖๙) ปรากฏให้เห็นองค์ประกอบของกลุ่มหินในพื้นที่เป็น ๓ กลุ่มหลัก คือ กลุ่มหินตะนาวศรี กลุ่มหินราชบุรี และกลุ่มหินลำปาง

ส่วนดินในพื้นที่เป็นชุดดินแมริม ชุดดินแม่แดง และอาจมีดินห่างจัดผสมอยู่บ้าง ลักษณะของดินเป็นดินตะกอนเก่าที่ทับถมมานาน มีพัฒนาการของดินค่อนข้างดี โครงสร้างของดินถูกชะล้างได้ง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากป่าถูกทำลายลง การชะล้างของดินก็จะเกิดขึ้นมาก

ทรัพยากรป่า

ป่าสาละวินเป็นแหล่งภูมิพฤษศาสตร์แบบอินโดเบอร์มา (Indo-Burmese Province) เป็นการผสมผสานระหว่างพันธุ์พืชของเขตภูมิศาสตร์ย่อยอินโดจีน (Indo-Chinese Subregion) กับเขตภูมิศาสตร์ย่อยสิโนหิมาลัยหรืออินเดีย (Sino-Himalayan or Indian Subregion) ทำให้พื้นที่นี้ประกอบด้วยพันธุ์ไม้ที่หลากหลายและควรแก่การอนุรักษ์ จากสภาพภูมิอากาศแบบกึ่งเมืองร้อนมีลมมรสุมพัดผ่าน ทำให้มีสังคมพืชคลุมดินถึง ๘ สังคมด้วยกัน คือ สังคมป่าดงดิบเขา สังคมป่าดิบแล้ง สังคมป่าผสมผลัดใบ สังคมป่าเต็งรัง สังคมป่าผาหินและยอดเขาหินปูน สังคมป่าริมน้ำ และสังคมป่าในไร่ร้าง

สังคมพืชคลุมดินที่นับว่าโดดเด่นที่สุดในพื้นที่ คือ สังคมป่าผสมผลัดใบซึ่งมีไม้สักเป็นไม้เด่น เนื่องจากครอบคลุมพื้นที่มากที่สุด และยังคงความอุดมสมบูรณ์ สังคมป่าลักษณะเช่นนี้นับว่าสำคัญอย่างยิ่ง เพราะในประเทศเหลืออยู่น้อยเต็มที่แล้ว

ทรัพยากรสัตว์ป่า

ทรัพยากรสัตว์ป่าในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสาละวิน ได้รับอิทธิพลเช่นเดียวกับพันธุ์พืช คือ เป็นบริเวณรวมตัวของสัตว์ป่าจากเขตภูมิศาสตร์ย่อยอินโดจีน และภูมิศาสตร์ย่อยสิโนหิมาลัยในเขตมณฑลอินโดเบอร์มา ความหลากหลายของสัตว์ป่าและพันธุ์ปลาน้ำจืดจึงค่อนข้างสูง มีการกระจายพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ป่าจากแถบเทือกเขาหิมาลัยลงมาตามแนวเขาที่ขนานแม่น้ำสาละวินและแม่น้ำโขง ลงมาบรรจบกับเทือกเขาสูงทางภาคเหนือของไทย เช่น เทือกเขาแดนลาว เทือกเขาถนนธงไชย และเทือกเขาผีปันน้ำตะวันตก (เขาขุนตาล) ชนิดของสัตว์ป่าจึงคล้ายคลึงกับที่พบบริเวณเทือกเขาหิมาลัย ในแคว้นฮัสสัมของประเทศอินเดีย และแถบประเทศสหภาพพม่า พันธุ์สัตว์ป่าอีกส่วนหนึ่งกระจายขึ้นมาจากตอนใต้ตามแนวเทือกเขาตะนาวศรี ชนิดพันธุ์พืชและสัตว์ป่าทางภาคใต้บริเวณจังหวัดระนอง ประจวบคีรีขันธ์ จึงกระจายขึ้นมาถึงบริเวณนี้ด้วย

สัตว์ป่าที่สำรวจพบในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสาละวิน (เฉพาะสัตว์ที่มีกระดูกสันหลัง) มีไม่น้อยกว่า ๒๓๕ ชนิด จาก ๑๘๐ สกุล ใน ๘๕ วงศ์ เป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ๔๐ ชนิด สัตว์จำพวกนก ๑๒๒ ชนิด สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกและสัตว์เลื้อยคลาน ๓๘ ชนิด และปลาน้ำจืด ๓๕ ชนิด ทีมสำรวจพันธุ์ปลาเชื่อมั่นว่าปลาในแม่น้ำสาละวินน่าจะไม่น้อยกว่า ๒๐๐ ชนิด

ชนิดสัตว์ป่าที่สำคัญต้องทำการปกป้องอย่างเข้มข้น ได้แก่ กวางผา (Goral) เสือผา (Serow) กระตัง (Gaur) วัวแดง (Banteng) เสือโคร่ง (Tiger) เสือดาว (Leopard) เสือไฟ (Asian golden cat) เสือปลา (Fishing cat) นากใหญ่ (Otter) นากเล็กเล็บสั้น (Small clawed otter) หมีควาย (Asiatic black bear) หมีหมา (Malayan sun bear) หมาไน (Asian red dog) พญากระรอกบิน (Giant flying squirrel) พญากระรอกดำ (Black giant squirrel) ลิ่นหางสั้น (Chinese pangolin) ชะนีมือขาว (White-handed gibbon) ค่างแว่นถิ่นเหนือ (Phayres langur) ลิงไฉ่เจียะ (Assamesa macaque) ลิงวอก (Rhesus macaque) ลิงกัง (Pig-tailed macaque)

ส่วนชนิดนกที่หายากและอยู่ในภาวะอันตราย ประกอบด้วย นกยูงไทย (Green peafowl) นกกก (Great hornbill) นกแก๊ก (Indian pied hornbill) นกหัวขวานใหญ่สีดำ (White-bellied woodpecker) นกแว่นสีเทา (Burmese grey peacock) ไก่ฟ้าหลังเทา (Kalij pheasant)

สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกและสัตว์เลื้อยคลานที่สำคัญและหายาก ได้แก่ เต่าปูลู (Big-headed turtle) กบหูด (Asiatic giant frog) ตะกวด (Yellow tree monitor) ปลาที่สำคัญประกอบด้วย ปลาสะตือ (Borneo feather back) และปลาตุหนนา (Anguilla eel)

สัตว์ป่าและปลาที่กล่าวมานี้ จัดได้ว่าเป็นชนิดที่ใกล้จะสูญพันธุ์ และอาจสูญพันธุ์ไปในไม่ช้าหากถูกรบกวนอย่างรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งมักเกิดจากการทำลายถิ่นที่อยู่อาศัย แหล่งอาหาร และแหล่งหลบภัย

แม้ว่าจะมีแม่น้ำสาละวินกั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยและประเทศสหภาพพม่า แต่ก็หาได้ตัดขาดการเคลื่อนย้ายไปมาของสัตว์ป่าระหว่างสองพื้นที่ สัตว์ป่าจำพวกนกสามารถบินข้ามไปมาได้โดยสะดวก สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมหลายชนิดสามารถว่ายน้ำข้ามลำน้ำสาละวินได้อย่างไม่ยากเย็นนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลากลางคืนซึ่งปลอดภัยจากการสัญจรไปมาของเรือ

สัตว์ป่าบางชนิดไม่สามารถข้ามลำน้ำได้ เนื่องจากเป็นสัตว์ที่อาศัยบนยอดไม้สูงและไม่ยอมลงพื้นดิน เช่น ชะมิมือขาว (White-handed gibbon) ค่างแว่นถิ่นเหนือ (Phayes langur) รวมไปถึง **ชะนีคิ้วขาว (Hylabatas hoolock)** ซึ่งพบอาศัยอยู่ตามยอดไม้ริมแม่น้ำสาละวินเฉพาะในฝั่งพม่าเท่านั้น สัตว์ป่าเหล่านี้จะข้ามไปมาได้โดยอาศัยเรือยนต์ไม้ที่ใกล้กัน โดยการโหนและกระโดดจากยอดไม้หนึ่งไปยังอีกยอดไม้หนึ่ง

อย่างไรก็ตาม สัตว์ป่าที่สามารถว่ายน้ำข้ามแม่น้ำสาละวินได้ ก็อาจมีอุปสรรคไม่สามารถว่ายน้ำข้ามไปมาได้ หากแม่น้ำสาละวินถูกขยายให้กว้างกลายเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ปริมาณน้ำจำนวนมากจะทำให้เกิดน้ำท่วมถิ่นที่อยู่อาศัย แหล่งอาหาร และแหล่งหลบภัยของสัตว์ป่า สัตว์ป่าจำพวกชะนีและค่างจะติดอยู่บนยอดไม้และอดอาหารจนตาย สัตว์ป่าที่ว่ายน้ำไม่เก่งก็จะจมน้ำตาย หลายชนิดจะหลบภัยน้ำท่วมไปรวมกันในพื้นที่สูงในลักษณะติดเกาะ หิวโงจนล้มตายไป หรือล่าทำร้ายกันเอง บทเรียนจากโครงการอพยพสัตว์ป่าที่เขื่อนเขี้ยวหลาน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งดำเนินการโดยคุณสืบ นาคะเสถียร สรุปว่าการอพยพสัตว์ป่าในอ่างเก็บน้ำเขื่อนเขี้ยวหลานประสบความสำเร็จล้มเหลวอย่างสิ้นเชิง เพราะแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าถูกทำลายไปจนหมดสิ้น การอพยพสัตว์ป่าจากภัยน้ำท่วมเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ และช่วยชีวิตสัตว์ป่าได้น้อยมาก

ทรัพยากรน้ำ

พื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสาละวิน เป็นพื้นที่ลุ่มน้ำของ ๓ ลุ่มน้ำสำคัญ คือ ลุ่มน้ำแม่แตงหลวง มีพื้นที่ ๒๕๘.๘๘ ตารางกิโลเมตร อยู่บริเวณตอนกลางของพื้นที่ ลุ่มน้ำแม่แ่ง มีพื้นที่ ๓๒๕.๖๓ ตารางกิโลเมตร อยู่ทางซีกตะวันออกของพื้นที่ และลุ่มน้ำแม่น้ำสาละวิน มีพื้นที่ ๒๒๐.๓๘ ตารางกิโลเมตร อยู่ด้านตะวันตกของพื้นที่

พื้นที่ลุ่มน้ำสาละวินมีลักษณะเป็นแถบยาวไปตามลำน้ำ จากทิศเหนือลงสู่ทิศใต้ เริ่มจากดอยผาตั้งซึ่งเป็นจุดเหนือสุดของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเป็นชายแดนระหว่างไทย-พม่า ลงมาถึงสบห้วยแม่แตงหลวง

เนื่องจากแม่น้ำสาละวินเป็นแม่น้ำสายใหญ่ ไหลผ่านหุบเขาและป่าที่สมบูรณ์ มีโขดหินและเกาะแก่งอยู่ตลอดลำน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงที่ผ่านเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสาละวิน ทำให้ลุ่มน้ำสาละวินเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของอำเภอแม่สะเรียงในปัจจุบัน เป็นที่ชื่นชอบของนักนิยมธรรมชาติทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ สร้างรายได้ให้กับอำเภอแม่สะเรียง และราษฎรในท้องถิ่นริมแม่น้ำสาละวิน โดยให้บริการเช่าเรือชมธรรมชาติ

คุณค่าทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์

เนื่องจากจังหวัดแม่ฮ่องสอนตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศ อยู่ในแนวภูเขาหินปูนที่สลับซับซ้อนด้านฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน แนวภูเขาหินปูนทอดตัวจากจังหวัดแม่ฮ่องสอนลงไปทางทิศใต้ ผ่านจังหวัดตากไปถึงจังหวัดกาญจนบุรี มีการสำรวจพบถ้ำจำนวนมากที่ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญของโลก แหล่งโบราณคดีสำคัญที่พบในจังหวัดแม่ฮ่องสอน คือ ถ้ำผี ซึ่งขุดพบเครื่องมือหินกะเทาะในดินชั้นที่ ๑ ซึ่งมีอายุระหว่าง ๑๒,๐๐๐-๘,๐๐๐ ปี เป็นช่วงเวลาที่มนุษย์ยังดำเนินชีวิตอย่างดั้งเดิม และหลักฐานที่พบในดินชั้นที่ ๒ มีอายุระหว่าง ๘,๐๐๐-๗,๐๐๐ ปี มีเครื่องปั้นดินเผา มีการนำเส้นใยจากพืชมาทำเชือก ข่ายจับปลา และนำไปสร้างลวดลายบนเครื่องปั้นดินเผา

นอกจากนี้ยังพบขวานหินขัดและเศษเหลือของพืชชนิดต่างๆ เช่น พืชในสกุลหมาก (*Areca*) สกุลงพริกไทย (*Piper*) สกุลงเคด (*Madhuca*) สกุลงมะกอกฟาน (*Canarium*) สกุลงสมอ (*Terminalia*) สกุลงน้ำเต้า (*Laganaria*) สกุลงแตง (*Cucumis*) สกุลงกระเจี๊ยบ (*Trapa*) สกุลงท้อ (*Prunus*) และพืชจำพวกถั่วต่างๆ เช่น สกุลงถั่วลิสง (*Pisum*) สกุลงถั่วเหลือง (*Glycina*) สกุลงถั่วแดง (*Vicia*) สกุลงถั่วเขียว (*Phaseolus*) เป็นต้น

การสำรวจยังพบกระดูกสัตว์หลายชนิด เช่น เต่า ปลา ค้างคาว หนู กระรอก กวาง หมู และสัตว์จำพวกลิง แสดงว่ามนุษย์ที่ถ้ำผีมีการออกล่าสัตว์ป่าเป็นอาหารด้วย ซึ่งจากหลักฐานที่สำรวจพบแสดงให้เห็นว่า **บริเวณถ้ำผีเป็นศูนย์กลางการดำเนินชีวิตในรูปแบบของการเกษตรกรรมเริ่มแรกสุดแห่งหนึ่งของโลก ก่อนที่จะพัฒนามาเป็นรูปแบบเกษตรกรรมเช่นปัจจุบัน**

บริเวณเหนือสบแฉะริมแม่น้ำสาละวิน มีถ้ำแห่งหนึ่งเป็นที่เก็บซ่อนสิ่งของและคัมภีร์โบราณ จารึกด้วยอักษรมอญหรือล้านนาอย่างหนึ่งอย่างใด แต่ได้ถูกทำลายไปโดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของนักหาของมีค่า เข้าใจว่าเป็นการนำของต่างๆ มาเก็บซ่อนไว้ในช่วงที่มีการทำสงครามระหว่างชนชาติต่างๆ ในผ่านนั้นในอดีต

การดำเนินการสำรวจทางโบราณคดีในบริเวณป่าสาละวิน อาจกล่าวได้ว่ามีน้อยมากถ้าเปรียบเทียบกับพื้นที่อันกว้างขวาง เชื่อแน่ว่าหากมีการสำรวจเพิ่มเติมจะพบแหล่งโบราณคดีที่สำคัญและน่าสนใจเช่นเดียวกับถ้ำผีอีก

และเนื่องจากพื้นที่ป่าสาละวินเป็นที่อยู่อาศัยของชนเผ่ากะเหรี่ยงและไทยใหญ่ อิทธิพลของศิลปวัฒนธรรมและสิ่งปลูกสร้าง มีปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไปในบริเวณนี้ มีการโยกย้ายถิ่นฐานในระหว่างการสู้รบกับชนชาติพม่ามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ก่อนปี พ.ศ.๒๔๘๖ กองทัพญี่ปุ่นส่วนหนึ่งได้ใช้แม่น้ำสาละวินเป็นเส้นทางเข้าทำสงครามกับประเทศสหภาพพม่าและอังกฤษ ซึ่งปกครองพม่าอยู่ในขณะนั้น จนกองทัพญี่ปุ่นสามารถเข้ายึดครองพม่าได้ และสามารถจัดสร้างทางรถไฟจากประเทศไทยผ่านพม่าไปสู่ประเทศอินเดีย เพื่อใช้เป็นเส้นทางลำเลียงกำลังพลและยุทโธปกรณ์เข้าตีประเทศอินเดียต่อไป

บทส่งท้าย

ความสำคัญของพื้นที่ป่าสาละวินทั้งในด้านนิเวศวิทยา อันได้แก่ สภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ สภาพทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่า แหล่งน้ำ รวมไปถึงคุณค่าทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ ทำให้ป่าผืนนี้เป็นตัวแทนป่าดงดิบเขตร้อนชื้นของประเทศไทยที่สำคัญยิ่ง สมควรที่จะถูกรักษาไว้ให้ดีให้มีความสมบูรณ์ตลอดไป และเพื่อให้ป่าสาละวินมีรูปแบบการจัดการที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น จำเป็นต้องมีมาตรการปกป้องป่าริมแม่น้ำสาละวินทั้งฝั่งไทยและฝั่งประเทศสหภาพพม่าตลอดทั้งสาย รวมทั้งรักษาผืนป่าที่ติดกับป่าริมสาละวินทั้ง ๒ ฝั่งด้วย เป็นการจัดการผืนป่าขนาดใหญ่ เรียกว่าการจัดการผืนป่าสาละวิน (Salween complex) เช่นเดียวกับการจัดการผืนป่าตะวันตก (Western Complex) ซึ่งรวมเอาเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร ห้วยขาแข้ง และป่าอื่นๆ เข้าด้วยกัน

การดำรงไว้ซึ่งคุณค่าของผืนป่าสาละวิน จะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อคนแม่สะเรียง คนแม่ฮ่องสอน ในด้านแหล่งน้ำที่สมบูรณ์ ทรัพยากรที่ล้ำค่า การป้องกันภัยธรรมชาติ และเศรษฐกิจท้องถิ่นที่ยั่งยืนตลอดไป